

РЕЦЕНЗИЯ

от

доц. д-р. Чавдар Николов Гюзелев
НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ
Департамент „Кино, реклама и шоубизнес“

за защита на докторска дисертация на

Ивайло Емил Саралийски

докторант на самостоятелна подготовка, отчислен с право на защита в НБУ,
Департамент „Изящни изкуства“, докторска програма „Визуално пластични изкуства“,
професионално направление 8.2. Изобразително изкуство, научна специалност
„Визуално пластични изкуства“ за придобиване на образователна и научна степен
„доктор“.

Тема на дисертационния труд:

**„СИМВОЛИТЕ В КАРТИТЕ ТАРО И ТРАНСФОРМАЦИЯТА ИМ
В СЪВРЕМЕННОТО ИЗКУСТВО“**

Научен ръководител:

доц. д-р Калина Христова

Представеният дисертационен труд съдържа 229 страници основен текст, 11 страници библиография, приложение с илюстрации с обем от 132 с., а също така списък с публикации по темата, списък с фигури и автореферат. Текстовият материал е композиран в увод, три глави, заключение, библиография, приложения, научни приноси.

Актуалност и значимост на изследвания проблем

Както докторантът отбелязва в своя увод, картите Таро по-скоро се причисляват към популярната култура и се смятат за неподходящи като обект на научно изследване. Следствието от това разбиране са ограничения брой изследвания, свързани с тях, което прави представеният дисертационен труд навременен и запълващ съществена празнина в научните изследвания по темата.

Обект и предмет на изследването

Изследването проследява историята и трансформациите на картите Таро от тяхната поява в древността до наши дни. Това е амбициозно и мащабно изследване, което има потенциала да бъде доразвито и обогатено в бъдеще. Трансформациите, през които преминават картите са отражение на влиянията на различни социални, исторически и културни фактори, които оформят техните вид, функция и употреби. Различните аспекти на темата, нейният мащаб и обхват оправдават избора на интердисциплинарен подход към разработката.

Оригиналност на изследването

Допълнителна трудност и предизвикателство са оскъдните теоретични сведения по темата, особено в контекста на българското научно поле. Изследването на докторант Саралийски е първото, което разглежда темата през призмата на психологическите, социалните, историческите и изкуствоведските аспекти на Таро.

Цели и задачи на изследването

Целите и задачите на представеното изследване са ясно формулирани : „да допринесе за формирането на всеобхватнакултурна история на Таро, да изследва визуалните промени, които колодата претърпява през вековете и да проследисимволиката в неговите образи“.

Посочената задача за сравнение на ключови колоди от развитието на Таро е амбициозна и нейното изпълнение впечатлява с обема на материала, който е събран и подложен на анализ. Авторът на дисертационния труд също така е успял да реализира свой вариант на колода карти с помощта на изкуствен интелект, което свърза древната традиция със съвременните технологични реалности на креативността.

Степен на познаване на състоянието на проблема и съответствие на използваната литература

Докторантът е положил похвално усилие да се запознае с теоретичните изследвания на чужди автори, но българският контекст на неговата тема не е застъпен. Препоръката ми е в бъдещо редактиране и обогатяване на изследването да се вземат предвид колодите Таро, рисувани от български художници като Атанас Атанасов, Ясен Гюзелев, моя

милост и други. Също така работата само би спечелила ако към нея в бъдеще се добави глава за влиянието върху картите Таро на стиловете на известни художници – вече има реализирани колоди в стила на Леонардо да Винчи, Йеронимус Бош, Дюрер, Фрида Кало и други, включително създадени от български художници.

Наличие на обоснован и разработен теоретичен модел на изследването

Въпреки ясно формулираната главна тема на изследването, на моменти изложението се разпилява и губи фокус, поради недостатъчно артикулиране на концептуалната рамка и мотивите, поради което са избрани посочените примери и какви са критериите, спрямо които те са сравнявани.

Съответствие на избраната методология с поставената цел и задачи на дисертационния труд

Историческият анализ на визуалните и символни трансформации на картите Таро е изложен ясно и с достатъчно доказателствен материал. Дисертацията би звучала много по-убедително, ако в нея бъдат изразени още по-категорично личният възглед и позиция на автора към разглежданите проблеми.

Наличие на собствен принос при събирането и анализирането на емпиричните данни

Безспорен е личният принос на Ивайло Саралийски по отношение на издирването и композирането на намерения материал по темата.

Коректност при цитирането на представителен брой автори

Условието за представителен брой автори е изпълнено с една уточняваща забележка – на някои места в текста позоваванията са дадени като съобщаване или преразказ на авторите, а не с точни цитати и посочване на страниците от съответните произведения. Прави впечатление многократното позоваване на един и същи автор, макар и към различни негови произведения - Дъмет фигурира в библиографията с 4 от своите произведения. Извън това обстоятелство посочените източници удовлетворяват академичните изисквания.

Характеристика на научния труд

Първата глава е историографска и представя историята на картите Таро и тяхната еволюция. Главата е разделена на седем части, всяка от които е посветена на различен период. В първата част са разгледани различните версии за произхода на картите преди появата им в Европа: древен Египет, Китай, Близкия Изток. Авторът разглежда тезата на Декър и Дъмет, че обикновените карти за игра водят началото си от Таро, но символиката им е била опростена. Също така представя и противоположната теза, че обикновената колода се появява преди картите Таро.

Втората част се занимава с документалните доказателства за присъствието на картите Таро в Европа през XIII и XIV век.

Следващата трета част е посветена на историята на картите по време на Италианския Ренесанс и връзката с фамилия Висконти-Сфорца. Убедително е посочено влиянието на културния контекст на епохата върху символиката на картите. Тази връзка се определя от значението на религията и църквата, идеите за смъртта и вечния живот, и др. В същото време има корелация между символиката и жизнените етапи, история и управление на фамилията Висконти-Сфорца.

Четвъртата част от историята на картите се премества от Италия по време на Ренесанса във Франция през XIX век. Социално - културните условия в този етап се определят от промяната в позициите на християнството и насочването на вниманието към езотериката и други религии. Символиката на картите се свързва с идеите на еврейската Кабала. В този период се случва и друга фундаментална промяна в историята на картите – преминаването от ръчната им изработка към серийното им производство с помощта на печатарската техника. Този преход заслужава по-подробно разглеждане в евентуална бъдеща редакция на представеното изследване. Дисертантът успява да предаде променящият се идеологически климат на епохата – властването на рационализма и реакцията срещу него, която се изразява във влечението към окултното.

Петата част е посветена на дейността и влиянието на спиритизма, Теософското общество и мартинизма. Създаденото от Антоан де Гебелин окултно Таро поставя

началото на връзката между картите и окултните вярвания на всички следващи епохи, както и окончателното превръщане на картите в ритуален и магически елемент. С това са свързани имената на граф дьо Меле, Жан-Батист Алиет – Етейла и Елифас Леви. Предмет на шестата част е влиянието на картите Таро в Англия, свързано с дейността на херметичния Орден на Златната зора, Уилям Уескот, Джордж Джоунс и Алистър Кроули. Именно Кроули създава една от най-известните и до ден днешен колода карти Таро. Друг изтъкнат член на ордена е Артър Уайт, свързан с колодата карти на Златната зора, която е може би най-разпространената и до днес в световен мащаб. В текста е отделено място и на развитието на окултните практики в американската култура през XVIII век – споменават се колодите на Чарлз Джоунс, Израел Регарди и Пол Кейс.

Седмата част е свързана със смесването на източни и западни, стари и нови вярвания в течението New Age (Нова епоха). Това е движение от XX век, което прави прехода към днешната технологична епоха. Картите Таро са поле за визуални експерименти с включване на изображения и символи както от класиката на изкуството, така и от популярната култура.

Втора глава е аналитична и прави интересни съпоставки между изображение и текст, и техните взаимодействия при използването на картите Таро. Оригинален и приносен момент е свързването на символиката на картите Таро с учението на Юнг за архетипите и колективното несъзнавано. Психоаналитичния възглед за превръщането на абстрактните символи в конкретни значения чрез езика обогатява разбирането на картите и променената им функция в днешно време като средство за самопознание. Първата част на втора глава представя сравнителен анализ на символите на картите от Големия Аркан, както и техните тълкувания в различни колоди.

Втората част на втора глава е посветена на иконографията на Малките Аркани – символиката на цветовете и връзката помежду им, както и значенията им, които ги свързват с астрологичната символика на планетите и градивните елементи на природата вода, земя, въздух, огън, съответно изобразени като чаши, монети, мечове и жезли (посочени от дисертанта като „палки“).

Трета глава на дисертацията ни прехвърля в наши дни, когато човекът вече не държи монопола върху съзидателността и творчеството, а го споделя с изкуствения интелект. По-конкретно става въпрос за използване на програмата за генериране на изображения MidJourney, чрез миксиране на конкретни или случайно взети от Интернет изображения. Втората част на трета глава обсъжда дигитализирането на картите Таро чрез програми за изкуствен интелект MidJourney и Dall-E , които използват езикови модели на работа и превръщат езикови задания и ключови фрази в изображения. В практическия проект на Ивайло Саралийски изображенията, които се използват са предварително подбрани и подчинени на конкретна концепция. Резултатът от този експеримент е цикълът LET THERE BE, който създава три колоди, обединени около основни елементи на изобразителните практики – светлината в LET THERE BE LIGHT, цветът в LET THERE BE COLOR и формата в LET THERE BE FORM.

Авторефератът на дисертацията е направен в съгласие с изискванията на правилниците на ВУЗ. Информацията в него е представена коректно и разбираемо, и дава добра представа за дисертационния труд. Авторефератът представя всички глави и точки от изследването, както и направените изводи и приносните моменти.

Научните публикации, които са представени като апробация на научния труд са четири на брой и доказват задълбочената работа на докторанта по представената тема.

Научни приноси:

1. Този труд е първото в България проучване върху еволюцията на картите Таро и трансформацията им в съвременното изкуство.
2. Обоснована е тезата за еволюцията на Таро като поредица от трансформации и адаптации, следващи развитието на социо-културната среда. Направеното за първи път в българската литература сравнение на различни колоди от различни епохи доказва връзката на Таро и изкуството през вековете.
3. Приносен момент на дисертационния труд е използването на мултидисциплинарен подход, който включва сведения и възгледи от история, социология, културология, психоанализа и други науки.

4. Практически приносен момент към посочените по-горе теоретични резултати е създаването с помощта на изкуствен интелект на три колоди Таро, обединени в общ авторски цикъл. Това също е първи по рода си опит в България.

Заключение: Бих препоръчал по-голямо внимание към форматирането и оформянето на текста – такова внимание е задължително за професионалист, който се занимава с естетика и изкуство. Препоръките относно съдържанието са посочени в отделните раздели по-горе. Представения труд по категоричен начин демонстрира усилията на докторанта, приложени при разработката на неговото изследване, което доказва компетентност и аналитичност при селектирането и концептуализирането на богатия доказателствен материал. Въз основа на посочените достойнства и приносни моменти давам положителна оценка на дисертацията и предлагам на Ивайло Емил Саралийски да бъде присъдена образователна и научна степен „Доктор“ по шифър 8.2. „Изобразително изкуство“, научна специалност „Визуално-пластични изкуства“.

София, 01.11.2023 г.

доц. д-р Чавдар Гюзелев